

[2014. június]

Részletek

A KÖLTŐI VERSENY

A megérkezés

Ricardo Reis a sztyeppén. Mert megérkezik ő is.
Állingál az Ob partján. Zaklató, vad, krudélis
kérdések örvénylenek. Válaszolni kell mégis!
Lídia hattyúnyakán feltündököl a fétis.
„Hogyan érkeztek ide, hány határon suhanva?”
Ricardo felnevetett. – „Rögtön ezt is elmondja,
de most már nyugodjunk meg, védelmük alatt állunk.
Kacsalábon forgó vár lehet mától a sátrunk.
Én légcsavarrá váltam, Bernardo volt a jobbszárny,
kerengett Mora áramkörökben, míg a balszárny
Vicente lett, és Tejve bárója a botkormány,
s Cross lett a futómű, változtatva a formán.
Search a motorba épült be csalafinta módon,
Borges a rádióból morzézott, jelzett folyton.
Álvaro a sebességmérőbe költözött be,
mióta él, igazán, az iram érdekelte.
Pilóta lett Lídia, ő vezette a gépet.
Lovecraft mögötte ült, folyton kifelé nézett,
a látható világba, mely fölött észrevétlen,
láthatatlanul suhantunk. Koszmikus égi fényben
érkeztünk meg. Vége lett a nagy átváltozásnak.
A gépet alkotó költők ismét emberré váltak.
Kedves Bogdanov herceg, versenyre invitálunk,
maradjon nyoma versben is annak, hogy Nálad jártunk.
Verseink e páratlan, barbár vidékről szólnak.
A tajgát énekeljük. Feltündököl a holnap.

„Mit kérdezel, kis unokám? – kérdezi Léna nagymama, már nem is leplezett érdeklődéssel olvasva a verseket. – Hogy vettem-e észre rajta azokban a hónapokban valami szokatlant? Mégis mire célszól, kislányom, nem is értem egészen pontosan, az akkori viselkedésére? Amennyire egyáltalán vissza bírok emlékezni rá, nem, de mégis mit kellett volna észrevennem? Tette a dolgát, mint mindig. Akkoriban már pontosan kialakult vándoréletünk szokásrendje. Angolra, franciára, németre tanította Tányát. Szeretett engem. Ha tehetjük, hallgattuk a rádiót is. (Akkor már megjósolható volt Hitler veresége és a szovjet győzelem!) Amikor csak tehettem, írt, jegyezgettem, és egyre gyakrabban kereste fel az aranyóra odaajándékozása után, az érte egyre inkább rajongó, a törekvéseit láthatóan egyre nagyobb érdeklődéssel figyelő sámánt, sátrába kérette az énekmondókat, és fáradhatatlanul jegyezte le, úgyszólván az utolsó előtti vagy már tényleg a tizenkettedik órában, a manysi népköltészet csodálatos, fantasztikus, Szibériában újra kibontakozó költészetére is nagy hatást gyakorló remekműveit. Ezek a fordításai alkotják a későbbiekben kibontakozó és a szibériai kis népek nagy költészetét bemutató gyűjteményének, A vízi fejedelem idézésének a törzsanyagát, az alapjait. De, hogy ezenközben – amikor sétáltunk, gombásztunk, vöröslő málnásokban bolyongtunk, verseket mondogattunk, szerettük egymást – ő egy idegen, ráadásul egy nem is létező, egy másik, egy portugál költő által kitalált személy, és társai megérkezését várta volna? Hihetetlen. Ezek szerint tényleg voltak titkai előttünk. Azt még megértem, hogy Reist elkísérték a szintén Pessoa által életre hívott, különös, fantasztikus alakmások, alteregók, ahogyan Pessoa nevezte, heteronimák: Álvaro de Campos, António Mora, Bernardo Soares, A. A. Cross, Alexander Search, Vicente Guedes és Tejve tizennegyedik bárója, még meg is értem. De, újra megkérdezem, mit keresett itt Jorge Luis Borges, aki, mondanom sem kell, egyáltalán nem kitalált személy, a század egyik legkiválóbb, legcsillogóbb elméje, költő, próza- és esszéíró, elég, ha csak elolvasod tüneményes esszéjét, hihetetlenül izgalmas „újabb cáfolatát” az időről, hogy képet alkothass szellemi nagyságáról. Csodálatos verseiért, esszéiért és elbeszéléseiért egyszerűen rajongtunk, nagyapád, mint említettem már, sokat is fordította. A Szovjetunióban főként a sci fi-nek minősített fantasztikus elbeszélései után volt bizonyos, nem túl lelkes érdeklődés, főleg a tudományos-fantasztikus irodalmat közlő folyóiratoknál... S idehozta Lovecraftot is, a szegény, hóbortos amerikai horrorszerzőt, akinek követői pocsékba vitték ugyan csillogó elbeszélésekből álló művét, de ez egyáltalán nem kisebbíti az érdemeit. Ráéreztem már a századelőn arra, hogy az embert titkos, láthatatlan lények fenyegetik, rádöbbenhettem, hogy ez a Pessoa szerint ősi szorongást az ember önállósuló képzeletének szintén önállósuló rémei jelentik. Hogy ő szegény, aki akkor már, azt hiszem nem is élt, mit keresett a háború végén, 1944 hosszú, forró nyarán Szibériában, csak a te furmányos észjárású nagyapád tudná megmondani, de magával vitte a sírba a titkot...” Utánanézttem, Howard Phillips Lovecraft (1890–1937) 1944-ben már valóban nem élt, viszont feltámadtak, s az óta is reneszánszukat élik borzongatóan konkrét horrorörténetei. A mágikus fantasy klasszikusává vált, iskolát teremtett. Követői és az olvasóközönség egy része szinte bálványozza. Legismertebb elbeszélései a Cthulhu-mítosz köré szövének. Fűműve, minden kétséget kizáróan, a Bogdanov különböző verseiben is megjelenő Necronomicon. Ezekről még Vaszlij Bogdanov és illusztris vendégei verseinél bőven lesz szó. Mindenesetre nagyapámnak, szinte hihetetlen, több könyve is megvolt, s emlékszem a nagy New York-i könyvüzletekben és eldugott, de fantasztikus ritkaságokat rejtgető antikváriumokban is vásárolhattunk együtt néhány, ritka Lovecraft-kötetet. Én addig nem nagyon ismertem, a fantasy, a horror remekműveiért sem rajongtam, az ő kifejezett biztatására kezdtem el olvasni, s mondhatom nem bántam meg. – Tatjana Bogdanova

MÉLYÜLŐ KÖRÖK

Ricardo Reis versei Vaszilij Bogdanov szibériai füzetébe

1. A szibériai démonok

Nyugtalanok a démonok,
nem értik, mi történik itt?
A végtelen járatokban
mozgolódnak, nyugólódnak.
Idegesíti őket a terror,
zsarnokság, jajgatás, az önkény,
az elhurcoltak tömegei,
a szögesdrótok, lágerek,
a forradalmi menetoszlop
vonulása, a pusztulás.
Szerzett jogaikat féltik,
hivatásuk forog veszélyben.
Nem tudni, mért, uralkodójuk,
az alvilág dölyfös ura,
emberi alakját felöltve,
a szovjet Kremlbe költözött.
Terveiről semmit se tudnak,
hisz nem volt eligazítás,
nem is tájékoztatták őket,
zavarodottan mocorognak.
Elragadhatnak valakit még?
Teszi helyettük a Cseka.
Nem értik a bolsevik rendszert.
Nem találják a helyüket.
Hisz megvan még az alvilág,
a bűnös lelkeket várja,
akik szögesdrótok mögött
büntetőtáborokban élnek.
Nem értik, mi a szerepük
az önkény bolsi rendszerében,
bizalmatlanok, gyanakvók,
vezérük parancsait várják.
Nem érkezik a hírvívő,
lehet, elakadt valahol,
széttépték ordas farkasok,
gyanús lett és letartóztatták,
s nem tudja tisztázni magát.
A végtelen járatokban,
egyre már te is rátaláltál,
bizalmatlanul várakozóznak,
szerepük vesztett démonok.

2. Sakkozó száműzöttek

egy régi vers visszhangja

Mesélik, egyik száműzetésük idején,
nem tudni pontosan, mikor,
a tatárok elfoglalták a várost.
Óbégattak az asszonyok.
De a két orosz nihilista, elveszve a játékban,
félbe se hagyta a partit.

Az ódon sakktáblára meredtek
egy tölgyfa árnyékában.
Mellettük egy-egy boros kancsó,
hogy ha idejük van,
míg az ellenlépésre várnak,
mert már előretolták a futót,
szomjukat csillapítva,
ihassanak egy kortyot.

Lángoltak a kifosztott házak,
kormos falak meredtek az égre,
még füstölő romok előtt
erőszakolták meg a nőket,
véresen heverték a porban,
lándzsával ledöfött gyermekek.
De ők elmerülten sakkoztak,
valahol a városon túl.
A vad lármát mintha meg se hallva,
folytatták a játszmát.

Kósza szél sodorta a jajszavakat,
ha valamit hallottak is,
s ha révülten gondolták,
mégiscsak megerőszakolt asszonyok,
árva szüzek sírhatnak így,
győzelmükben bizva,
maradtak ki a történetből.
Ha egy-egy kóbor árny
ellebegett előttük,
számba se vették,
a fekete-fehér kockákon várakozó
makacs bábuikat figyelték.

Ha sakkot kap elefántcsont királyunk,
kit érdekel, hogy leöldösik
anyáink, hűgünk, gyermekeink?
Ha nincs helyén a bástya,
hogymint királynőnk hátrálását fedezhesse,
a szabadrablás sem izgat.
Ha végre sakkot kap
ellenfelünk gögös királya,
könnyebb megemészteni
kisgyermekek vesztét.

Még akkor is, ha felettük, a fán
hirtelen jelenik meg
harcosok vad képe.
S ha vérükbe borulva
esnek végig a fűvön.
A hírhedt közönyösök,
még a halálukat megelőző pillanatban is,
játékukba merültek.

Ledőlhetnek várak, városok,
elveszhet élet, tűnhet Oroszhon szabadsága,
szenvetnek embertársaink,
tűz lobbanthatja lángra életük,
zavarhat vérengzés, a fontos,
hogymint maradjon időnk sakkot adni,
s készen álljon elefántcsont parasztunk
kiűtni a lovat.

Testvéreim. Epikurosz
tanítását követve,
és helyzetünkre alkalmazva,
okuljunk e történeten,
s a száműzöttek példáját követve,
őrizzük meg nyugalmunk.

Ne érdekeljen minden.
Fennkölt hír se izgasson.
Az ösztönünkben bizva,
nem gondolva múltjuk rájuk boruló árnyékára,
egy partiban elveszve,
élvezzük az egészséget, boldogan, önfeledten.

A cár elleni merénylet nem sikerül,
Eltékozolt életünk
szétesik darabokra.
Szerelem, dicsőség, hírnév és tudás,

elmúlik, akár felesleges éveink, a száműzetés.
Végül csak a győzelem
emléke marad.

Teher a dicsőség, túl súlyos málha.
Emésztő láz a hírnév.
Ha komolyan veszed, nyűg a szerelem is,
és semmit nem talál a tudomány.
A szabadság – érette száműztek! – csak egyetlen szó,
de ha játék nyűgöz le,
ha önfeledten örvényébe hullunk,
észre se vesszük hiányát.

A hatalmas tölgyfa
ármékában példát vehetünk
e száműzött mesterektől,
hisz a szabadság harcosai sosem
a haszon reményében játszottak,
boroskancsójukból kortyolgatva.
Ha álom is a játék,
és partnerünk sem mindig kerül,
míg távol és közel harsog utcai zaj,
élet, haza, háború hívogat, csak legyintsünk.
S ha továbbra is szólongatnak, mélázzunk el,
érdemes volt összeesküvésbe keveredni?
Szabadság helyett a sakkjáték varázsa nyűgözzön le,
s megérthetjük a száműzöttek közönyét,
álmatag önmagunk.

3. Az első találkozás

A hercegnő menekül,
de nincs hova bújni,
a kínai kalózok
most fosztják ki hajóját.
Sürögnek és forognak,
meg is találnak mindent,
gyűrűt, láncot, násfákat,
porcelán étkészletet,
aranyat és ezüstöt,
vázákat, selymeket
és egy smaragdból készült
mélabús mini Buddhát.
Megmozdul, mintha élne,
tekintete szomorú,
de ő se tehet semmit,
táncot járnak a rablók.
S akkor a bábok fölött
világlo ablakokban
óriások tűnnek fel,
harsányan énekelnek.

A nézőtéren orosz
emigránsok harsányan
röhögnek és tapsolnak,
tetszik nekik a kontraszt,
csak egyikük komor,
szomorú, szőke férfi,
a kifosztott hercegnőt
sajnálja? A világot?
Tekintete mélabús,
arca előttem lebeg,
miközben a kalózok
leszúrják a hercegnőt.
A futurista balett
tragédiával zárul.
És a homályba tűnnek
a vérnősző báb-ármék.

Vaszilij Bogdanovhoz – Fernando Pessoa több tucatnyi heteronímja és fél heteronímja közül legközelebb minden bizonnyal Ricardo Reis, a hányatott sorsú hajóorvos áll, akit Pessoa királpártinak bélyegezve, Lisszabonból, a rejtelmes fehér városból üldöz a tengerre és Brazíliába. Nem véletlen az sem, hogy pontosan ő szervezi meg Tahitiben a költői kommunát, ő jelenik meg először vendégként Bogdanov képzelgéseiben, s indul Bogdanov megsegítésére, a napfényes Polinéziából, a zordnak tűnő Szibériába. Rokona, a Fernando Pessoa által talán lekicsinyítően (?) szubheteronimnek titulált Federico Reis így vélekedik Ricardo Reis munkásságáról: „... egész gondolatrendszere valamiféle szomorú epikureizmusként is összegezhető (...) A költő véleménye szerint mindenkinek a maga életét kell élnie, a többiekétől elkülönülve, a maga fennkölt önösségében, csak arra kell törekednie, ami a kedvére van, és gyönyörűséget okoz neki. Nem szabad heves érzelmeket megélni, és nem szabad elkerülni a nem túlságosan erős gyötrelmeket.”* Mindehhez még hozzátenném nagyapám kedves Reis-versét, amelyet több változatban is lefordított, s meg is érthetjük, mi vonzotta elsősorban Ricardo Reis költészetéhez:

„Bensőmben sokan élnek
És nem tudom, ki érez,
Ha érzek, és ki gondol,
Ha gondolok akármit,
Mivel a hely vagyok csak.”**

Azt hiszem, ezért is vállalta ezt a költői kalandot, meg akarta keresni magát Ricardo Reis lelkében, a sokaságban, s Ricardo Reis álarcában, kíméletlenül szarkasztikus szatírárt írt a rettegett KGB-ről s a Vezérről, miatta még a szibériai démonok is elbizonytalanodnak, végtelen járataikban, feladataikat illetően, és meginog hitük évezredes „elhivatottságukban”. A démonok ugyancsak izgatták egész életében Vaszilij Bogdanovot, erről számtalan verse tanúskodik, az ukrán puszták rettegett lángdémona éppen úgy kísérti egész életében –, még Washingtonban is megjelenik előtte, amerikai látogatása során, egy elvarázsolt éjszakán –, mint a szibériai démonok. Erről a szibériai füzetekben található versei is tanúskodnak, különösen A bányarémekek. A második vers különben átirat, egy eredeti, az önfeladott sakkozóról szóló Ricardo Reis-vers átfordítása a helyi viszonyokra, a harmadik pedig első „találkozásukat” elevenítve fel, izgalmasan rímeli Vaszilij Bogdanov ugyanebben az időben írott, a milánói bábszínházban pörgő futurista balett felelevenítő versére. Nagyapám egyik jegyzete szerint az akkoriban már hajóorvosként dolgozó Ricardo Reis hajója különböző okokból hosszú hetekig horgonyzott a génuai kikötőben. A költő, felhasználva az alkalmat, utazgatott, ismerkedett az olasz városokkal. Eljutott Milánóba is, ahol megtekinthette A kínai kalózok című, futurista bábjátékot. S a közönség soraiban láthatta a vidám oroszokat. Kísérője, egy ismeretlen párizsi hölgy elmondta neki, hogy a gúnyosan hahotázó törpe Igor Sztravinszkij, az ismert zeneszerző. Mellette hahotázó társa, Gyagilev balettmester, a harmadik egy híres emigráns festő, Kazimir Malevics, akinek fehér és fekete négyzetéről már ő is hallhatott, a háttérben komoran ülő negyedik, egy fiatal emigráns orosz herceg, bizonyos Vaszilij Bogdanov, aki jelenleg, társaihoz hasonlóan, Párizsban él, és verseket is ír. Első köteteit, az Üvegvilágot és az Árnyak délutánját, éppen a mellette ülő Kazimir Malevics illusztrálta. Kettőjük szoros barátsága közismert, de beszélnek arról is mostanság Párizsban, ahol mindenki mindent tud, hogy a fiatal poéta Sztravinszkijnek készül írni egy balett-scenáriót, amely máris felkeltette a Mester táncjátékait színpadra állító, hahotázó úriember, Gyagilev figyelmét. – Tatjana Bogdanova

* *Federico Reis 1915-ben írt szövegrészletét Pál Ferenc fordításában idézzük. (A fordító)*

** *A Bensőmben sokan élnek című, talán legismertebb Reis-vers részletét Takács Zsuzsa fordításában idézzük. (A fordító)*

Kategória: vers, próza
Denumire autor: Vaszilij Bogdanov

Látó Szépirodalmi Folyóirat